

DEFEKTOLOGIJA

ČASOPIS ZA PROBLEME DEFEKTOLOGIJE

GODINA III

1967.

BROJ 4

Dr. Tomislav Marković, Zagreb

DRUŠTVENO ZNAČENJE I TEŽINA POJAVE ODGOJNE ZAPUŠTENOSTI I DELINKVENTNOG PONAŠANJA KOD DJECE I OMLADINE

I

Organizacija savjetovanja »O unapređenju rada ustanova i službi u resocijalizaciji maloljetnika« — koju je organizirao Zavod za socijalni rad i Savjet za narodno zdravlje i socijalno staranje SRH uz aktivno sudjelovanje stručnjaka koji se bave tom problematikom — dolazi u pravo vrijeme i predstavlja društveni doprinos u postavljanju i razmatranju toga problema. Savjesno izvršene pripreme i opsežni materijal koji su organizatori pripremili za savjetovanje podržavaju uvjerenje da će savjetovanje uroditi pozitivnim rezultatima.

Posebno bih htio istaknuti pozitivnu činjenicu da u radu savjetovanja sudjeluju brojni praktičari koji su više od decenije svoje najbolje snage posvetili praktičnom rješavanju tih zadataka, pa i onda kada im opći objektivni uvjeti i društvena atmosfera nisu bili naklonjeni. I u takvim su uvjetima oni tražili rješenja o kojima će i na savjetovanju biti riječi.

II

Sociološki pristup problemu — s kojim ćemo se ovdje baviti — krije u sebi izvjesnu opasnost da bude nešto uopćen, djelomično nekonkretan i nepogodan da posluži neposrednoj akciji koja je najpoželjnija. Iz kompleksa tih pitanja nastojat će izabrati nekoliko najaktuelnijih i najpovezanijih s problemima prakse koju ovdje razmatramo. Pri tom valja imati u vidu da materija, o kojoj raspravljamo, nije podobna za izgrađivanje

apodiktičkih sudova, jer se radi o kompleksnom fenomenu koji ima multikauzalnu etiologiju i traži multidisciplinarno pristupanje. Dileme koje nam nameće istovremeni intenzivni razvitak i mijenjanje društvenih odnosa, promjene u fenomenologiji, strukturi, dinamici i intenzitetu maloljetničke delinkvencije i asocijalnom vladanju djece i maloljetnika, oscilacije u oblicima, intenzitetu i krajnjim ciljevima državne represije i prevencije, te promjene u ličnosti maloljetnih delinkvenata — uz ozbiljno zaostajanje naučnog istraživanja tog fenomena — dobivaju svoje racionalno objašnjenje. Otvarajući dileme izazivamo diskusije, a time pridonosimo potpunijem razumijevanju nekih osnovnih pitanja od kojih u krajnjoj liniji zavisi i naša neposredna akcija. Na taj način naše akcije i rješenja dobivaju svoj širi društveni smisao, otvaraju dugotrajnije perspektive, učvršćuju nas u određenim rješenjima ili nas upućuju da pronalazimo nova. U meditacijama o tom problemu stalno mi se u transformiranom obliku nameće misao Gorkoga da bi u našim raspravama riječima trebalo da bude usko a mislima široko. Zajedničkim bismo naporima to mogli postići. Tako bi se oslobodili izvjesnih praksom nametnutih šablona koje su uvijek, pa bile i najbolje, zapreka progresu i smetnja smionijem krčenju novih putova.

1. U čemu je društveno značenje maloljetničke delinkvencije

Svi se slažemo i prihvaćamo tezu da je maloljetnička delinkvencija prvenstveno društveni problem. Često tu konstataciju prihvaćamo kao aksiom, a da sebi i ne postavljamo pitanje što takva konstatacija praktički znači i kakve reperkusije izaziva. Stoga smatram korisnim da utvrdimo sve one elemente koji tu pojavu čine društvenom i određuju njezino značenje. Utvrđivanje tih elemenata ima i svoje praktično značenje, jer može potaknuti organizirane društvene snage na veću i adekvatniju aktivnost. Naše nastojanje da utvrdimo društveni karakter fenomena maloljetničke delinkvencije upravo i teži tome da razbije inertnost, da se pravilnim informiranjem javnosti i stvaranjem javnog mnijenja stvori atmosfera koja obavezuje i državne i društvene organe da od konstatacija prijeđu na djelo.

Pri utvrđivanju društvenog karaktera maloljetničke delinkvencije ne može se ograničiti na razmatranje samo maloljetničke delinkvencije, nego se mora imati u vidu i opće značenje omladine u životu jednoga naroda, jer je na prvom mjestu ona ugrožena delinkvencijom. Koji će pojedinac

Društveno značenje i težina pojave odgojne zapuštenosti i ponašanja kod djece

podleći tome ugrožavanju teško je reći i za sada se ne može unaprijed odrediti.

I još nešto. Logika krivične procedure zahtijeva da se kao formalni element u definiciji maloljetničke delinkvencije uvede određena dob (starost), pa s krivično-pravnog stanovišta imamo djecu do 14 godina, maloljetnike od 14 do 18 godina i punoljetne poslije 18 godina. S društvenog i kriminološkog stanovišta ta diferencijacija ima sekundarno značenje.

Uloga mladog naraštaja u životu jednoga naroda karakterizirana je ovim okolnostima:

a) S v o j n o g stanovišta omladina predstavlja osnovnu obrambenu snagu. Doktrina vojne strategije za procjenu vrijednosti neke armije uzima kao kriterij dob njenih vojnika i starješinskog kadra. Što je u prosjeku ta dob niža, to je pokazatelj povoljniji. Praksa našeg oslobodilačkog rata u velikoj je mjeri to pravilo potvrdila. Upravo takva uloga omladine u oslobodilačkom ratu dovela je do pomicanja godina punoljetnosti od 21 na 18 godina života.

b) B i o l o š k i, mladi su osnovni reproduktivni faktor. Medicinska je seksologija utvrdila da potencija kod muškarca kulminira između 18 i 20 godina života. (Drugo je pitanje što je suvremeni društveni razvitak doveo do ozbiljnih i sve širih disproporcija između seksualne i ekonomske zrelosti mladih.)

c) S e k o n o m s k o g stanovišta i u neposrednoj proizvodnji mladi predstavljaju značajnu proizvodnu snagu. Pri tom se ne radi samo o većim sposobnostima za fizičke napore, nego i o drugim psihofizičkim osobinama mladih koje imaju neposrednog odraza na cijelu proizvodnju i njezinu organizaciju.

d) S n a c i o n a l n o g stanovišta mladi znače produženje egzistencije jednog naroda. I ne samo jednostavan produžetak, nego i progresivni razvitak u pravcu usvojenih društvenih i individualnih vrijednosti.

e) S a stanovišta k a z n e n e p o l i t i k e uspješno ograničavanje i suzbijanje maloljetničke delinkvencije znači sužavanje baze iz koje u znatnoj mjeri izrasta kasniji recidivizam i profesionalni kriminalitet. Istraživanje fenomena recidivizma kod nas i u svijetu nesumnjivo su pokazala da je značajan postotak recidivista započeo vršiti krivična djela u doba maloljetnosti, te da uspješno ograničavanje maloljetničke delinkvendije istovremeno znači i uspješno i efikasno ograničavanje recidivizma. Da višestruki povratnici predstavljaju ozbiljan problem, ne samo kaznene politike nego i društva, ne treba posebno dokazivati.

f) Sa stanovišta t r e t m a n a, a s osloncem na suvremenu pedagogiju i psihologiju, valja imati u vidu činjenicu da je prognoza uspjeha u socijalizaciji to povoljnija što je stručni i adekvatni tretman ranije započeo. Ta okolnost ima značajno praktično značenje. Zakašnjeli tretman produžuje njegovo trajanje i otežava pozitivne rezultate. To, dalje, povećava troškove, često zahtijeva naročiti zavodski tretman i traži znatno veće angažiranje stručnih snaga.

g) Sa stanovišta n e g a t i v n o g u t j e c a j a, maloljetni ga delinkventi vrše na ostale omladince. Iako je procent djece i omladine s delinkventnim i asocijalnim vladanjem u odnosu na cijelu populaciju mladih relativno mali (oko 5 posto) njihov je negativni utjecaj mnogo značajniji nego što bi se očekivalo. Taj se utjecaj odražava, s jedne strane, kao negativni primjer koji mladi zbog svoje nezrelosti često podražavaju, a, s druge strane, u negativnom utjecaju svojevrsnog terora što ga pojedine kategorije mladih delinkvenata vrše na nedelinkventnu omladinu.

h) S h u m a n o g stanovišta maloljetnička delinkvencija ima također društveno negativne reperkusije. Iako su pretjerana (pa i naivna) stanovišta izražena u povodu diskusija o Ustavu — da Ustav treba da garantira svojim građanima sreću — u skladu je s našim općim nastojanjima, ako već nikome ne možemo garantirati sreću, da u najvećoj mogućoj mjeri spriječimo nesreću, nedaće pa i patnje kakve često proizlaze iz delinkventnog ponašanja.

i) S r o d i t e l j s k o g se stanovišta vrlo često manifestira subjektivno i emotivno reagiranje, koje u mladima vidi produženje vlastitog života i mogućnost ostvarenja vlastitih ambicija. Takva subjektivistička shvaćanja s obzirom na njihov veliki broj (gotovo svaki pripadnik starije generacije je roditelj), vrši značajan, i pozitivan i negativan, utjecaj na postavljanje i razmatranje problema.

Konačno, sa šireg, više uopćenog stanovišta društveno značenje maloljetničke delinkvencije proizlazi iz okolnosti da su njezina geneza i etiologija društvenog karaktera, da se ona manifestira u društvenoj zajednici i da se njezino suzbijanje i ograničavanje vrši metodama, intenzitetom i u pravcima kako to organizirano društvo usmjerava.

2. Težina maloljetničke delinkvencije

Ocjena konkretne težine tog društvenog fenomena uvijek je vremenski i prostorno determinirana. Državne i društvene akcije, iako treba da teku kontinuirano, ipak u velikoj mjeri zavise od konkretnog stanja malo-

Društveno značenje i težina pojave odgojne zapuštenosti i ponašanja kod djece

ljetničke delinkvencije. Usput — sa žaljenjem — treba konstatirati da u suvremenom stilu državnog i društvenog reagiranja gotovo na svim područjima i zajednicama dominira kampanjsko djelovanje. Pod pritiskom novoformiranih potreba i zahtjeva, a često u nemogućnosti da im se udovolji, u ta reagiranja mjesto smišljenosti plana i hladnokrvnosti unose se elementi neplanskog, pa i, mogli bismo čak reći, neurotskog reagiranja.

Konkretno. Opseg, fenomenologija, dinamika i struktura maloljetničke delinkvencije; kriminalistički i kriminološki relevantne okolnosti za njezino otkrivanje i suzbijanje; dominirajuće karakteristike ličnosti maloljetnih delinkvenata — to su konkretni elementi koji se mogu egzaktno utvrditi i od kojih ovisi ocjena o težini maloljetničke delinkvencije, njezina aktuelnost u određenom društvu, što se dalje neposredno odražava na oblike i intenzitet državne i društvene reakcije.

U našoj republici — kao uostalom i u cijeloj Jugoslaviji — osnovni pokazatelji o maloljetničkoj delinkvenciji ne samo da ne ohrabruju, nego su realna osnova za zabrinutost i odlučne zahtjeve da se državni organi i ustanove mnogo intenzivnije i efikasnije, planski i organizirano, i na svim nivoima pozabave tim problemima.

U referatu na nedavnom savjetovanju u Aranđelovcu iznio sam mnoge brojčane pokazatelje o maloljetničkoj delinkvenciji. Ti su podaci dopunjeni u drugim referatima i diskusijama i izražavaju jedinstveni stav stručnjaka (teoretičara i praktičara) da problem maloljetničke delinkvencije kod nas postaje sve teži i ozbiljniji.

Kako objavljeni materijal sadrži brojne i aktuelne podatke, ovdje bih se zadržao samo na nekim bitnim konstatacijama.

— U posljednjih 10 godina u pripremnom postupku (u Jugoslaviji) broj krivičnih djela koja su izvršili maloljetnici porastao je za 218,4 posto, a broj maloljetnih izvršilaca za 274,1 posto. Broj po javnim tužilaštvima optuženih maloljetnika (nakon primjene načela oportuniteta) porastao je za 190,2 posto, dok je broj sudskih odluka porastao za 38,52 posto. Ako bi se maloljetnička delinkvencija u navedenih deset godina manifestirala na nivou 1966. godine — to bi praktički značilo da bi armija od 300.000 maloljetnih u narednih deset godina bila tretirana zbog maloljetničke delinkvencije.

Zar to nije dovoljno da se uoči sva ozbiljnost tog problema?

— Struktura maloljetničke delinkvencije pokazuje da se na prvom mjestu nalaze imovinski delikti (90—93 posto), slijede krivična djela protiv života i tijela (oko 3 posto), dok se na trećem mjestu nalaze krivična djela protiv opće sigurnosti ljudi i imovine (oko 1,5 posto).

— Na teška krivična djela (teške i džepne krađe, razbojstva i razbojničke krađe, paljevine, teške tjelesne povrede, ubojstva i silovanja) dolazi oko trećina (u SRH u 1965. — 34,65 posto) svih krivičnih djela koja su izvršili maloljetnici.

Gotovo svako drugo krivično djelo izvršeno je udruženo.

— Veliki broj djece (u SRH 35 posto) vrši djela koja bi se i krivično-pravno tretirala kao krivična djela da su ta djeca navršila 14 godina.

— Značajan je porast delinkvenata iz obitelji s dobrim ekonomskim prilikama.

— Oko 4 posto maloljetnih delinkvenata potječe iz obitelji čiji su uži članovi odgovarali zbog krivičnih djela.

— Oko 4 posto maloljetnih delinkvenata tretirano je više od jednom zbog izvršenih krivičnih djela.

— Sudska primjena sankcija, unatoč stalnom i intenzivnom porastu maloljetničke delinkvencije, relativno opada.

— Učešće maloljetnika u ukupnom broju osoba pravomoćno osuđenih na sankcije porastao je od 2,9 posto u 1957. na 3,9 posto u 1965. godini.

— O pokazateljima o izvršenju krivičnih sankcija upućujem na serioznu i kompleksnu analizu dra Branislava Skabernea podnesenu na savjetovanje u Aranđelovcu.

Utvrđeno stanje dovoljno rječito govori o društvenoj težini tog problema.

III

Značenje maloljetničke delinkvencije i njegova težina nisu jedini društveni aspekt tog problema. U nastavku izlaganja ukazao bih na još neka pitanja koja su u najužoj vezi s reagiranjem na maloljetničku delinkvenciju, a imaju neposredne veze s predmetom savjetovanja.

3. Odnos državne i društvene represije i prevencije

U istraživanjima efikasnosti suzbijanja delinkvencije — naučenjaci kod nas i u svijetu došli su do zaključka da se isključivo državna represija pokazala neefikasnom i nedovoljnom. Otuda odlučan zahtjev da se državna represija i prevencija nadopune i postepeno zamjenjuju organiziranom društvenom represijom i prevencijom. Takvu orijentaciju naročito podupiru stručne komisije Pododsječka za društvenu zaštitu Ekonom-

sko socijalnog savjeta OUN. Najznačajnije realizacije na tom planu ostvarile su neke socijalističke zemlje, naročito Sovjetski Savez. Ovlaštenje dano drugarskim sudovima škola, ustanova i proizvodnih organizacija da mjesto sudova razmatraju lakša krivična djela prvoprestupnika, pripadnika svojih kolektiva, i izriču odgovarajuće društvene sankcije; zakonsko ovlaštenje tih kolektiva da za svoje članove preuzimaju društveno jamstvo, koje slično uvjetnoj osudi odgađa izvršenje sudski izrečene sankcije; društvene organizacije »družnika« (u pojedinim republikama SSSR ima ih na stotine hiljada) koje organizirano i sistematski, sredstvima društvene kritike i neodobravanja, vrše značajnu preventivnu i represivnu funkciju naročito u odnosu na pojave nediscipline i antidruštvenog ponašanja mladih; osnivanje u gradovima tzv. »pedagoških soba« u kojima na dobrovoljnoj društvenoj osnovi djeluju stručni pedagoški, pravni, psihološki i drugi kadrovi koji savjetima i postavljanjem i kontrolom izvršenja određenih zadataka interveniraju u slučajevima manifestirane odgojne zapuštenosti; zakonska obaveza mjesnih sovjeta (osnovnih teritorijalnih društveno-političkih zajednica) da se efikasno brinu o osobama otpuštenim iz odgojnih, radnih i kaznenih ustanova (obavezno zapošljavanje, obavezni smještaj itd.) — principi su takve aktivnosti.

I kapitalističke zemlje vrše slične napore, iako se oni javljaju u drugim oblicima. Organiziranje logorovanja za ugroženu omladinu; osnivanje omladinskih klubova u ugroženim područjima koje vode policijski službenici i socijalni radnici; osnivanje raznih savjetovališta, itd.

Sve su to oblici društvene nedržavne prevencije i represije. Međutim, valja ukazati na neke karakteristike tih institucija (naročito u socijalističkim zemljama):

- a) ta je aktivnost često zakonski normirana, čime ne gubi svoj društveni karakter;
- b) ona je smišljeno i planski postavljena;
- c) ona je organizirana;
- d) iako dobrovoljna i neprofesionalna, za njezino su provođenje osigurana potrebna sredstva za materijalne izdatke.

Mi se, na žalost, u našim orijentacijama na društvene nedržavne akcije nismo pomakli dalje od deklaracije da je suzbijanje maloljetničke delinkvencije društveni problem koji se može uspješno rješavati samo širim angažiranjem društvenih snaga.

Takva situacija krije u sebi vrlo ozbiljne opasnosti, i to;

- a) društvena akcija, da bi bila efikasna, treba da bude planirana i organizirana;

b) društvena akcija može u sadašnjim konkretnim uvjetima biti samo dopunska i pomoćna;

c) nedopustiv je u tim uvjetima transfer obaveza i odgovornosti državnih organa na društvene organe.

Zaštitna funkcija države je *râison d'être* njezinog postojanja. Pravo primjene represivnih mjera ima svoj izvor u dužnosti zaštite prava i interesa građana. Naše krivično zakonodavstvo i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija propisuju da se zavodske mjere izvršavaju isključivo u državnim ustanovama. Mi nemamo sistem privatnih i mješovitih zavoda. U takvoj situaciji — i uz izrazito pomanjkanje financijskih sredstava — apstraktno naglašavanje društvenih obaveza u neposrednom tretmanu može imati i ima za posljedicu slabljenje napora društveno-političkih zajednica da izvrše svoje *z a k o n s k e* obaveze. U želji da se izbjegnu financijski izdaci rado se prihvaća teza o angažiranju društvenih snaga, tako da se zakonske obaveze ne izvršavaju niti se organizira dopunska društvena akcija. Jedno principijelno pitanje *in ultima linea* iskorišteno je za izbjegavanje financijskih obaveza.

U sadašnjoj situaciji — prema postojećim izričitim zakonskim odredbama i u skladu sa socijalističkim karakterom našega društva, a s obzirom na stvarne potrebe suzbijanja i ograničavanja maloljetničke delinkvencije — društveno-političke zajednice (od federacije do općine) dužne su da stvore potrebne uslove za uspješno realiziranje zavodskog tretmana. Taj zahtjev treba odlučno postaviti i na njemu insistirati. To je jedno od čvornih pitanja. Pozitivni propisi ne pružaju nikakvo alternativno rješenje. Predstavnički organi i organi uprave odgovorni su za provođenje zakonskih odredaba koje su donijeli.

Paralelno s izvršenjem tih zakonskih obaveza kao nužnu, opravdanu i korisnu treba organizirati i planirati i odgovarajuću dopunsku aktivnost društvenih nedržavnih organa. Ta aktivnost u svom razvoju može biti sve značajnija i potpunija.

Pogriješio bi onaj tko bi takvom stavu pripisivao nekakve etatičke tendencije. Frazama o deetimizaciji, a bez organiziranja potrebnih i efikasnih mehanizama, ne rješavaju se problemi.

4. O tretmanu — kao jedinom kriteriju efikasnosti

Društvo — zabrinuto stalnim porastom delinkvencije, a naročito intenzivnim porastom broja recidivista među delinkventima — iniciralo je ispitivanje tretmana sa stanovišta njegove efikasnosti. Ta su se ispitiva-

nja odnosila naročito na zavodski tretman. Ona su otkrila mnoge slabosti u organizaciji tretmana i njegovu provođenju, te time pridonijela i stalno pridonose unapređivanju tretmana. Međutim, u licitiranju oko odgovornosti za neuspjeh u ograničavanju delinkvencije javila se i teorija prema kojoj utvrđenu neefikasnost u suzbijanju delinkvencije treba isključivo pripisati neuspjesima tretmana. Svaka isključivost vodi borniranosti, a ona nužno i zakonito u svim kompleksnim pojavama do poluisitina koje često mogu biti opasnije od evidentnih laži. Tako, mjesto da tražimo nove putove i bolja rješenja, trošimo snage u diskusiji oko krivnje za neuspjeh. I u razmatranjima u našoj zemlji, u većoj ili manjoj mjeri, javljaju se stavovi o isključivoj odgovornosti slabosti tretmana za neuspjeh. Kako na ovom savjetovanju razmatramo pitanje zavodskog tretmana, a zavodskom se tretmanu pripisuje odgovornost za neuspjeh — nužno je i o tom pitanju reći nekoliko riječi.

Socijalizacija i resocijalizacija — kao osnovni zadatak izrečenih sankcija — postiže se u jedinstvenom sistemu tretmana. Tretman ne počinje ulaskom delinkventa u ustanovu niti prestaje njegovim izlaskom iz ustanove. Tretman u suštini obuhvaća sve faze postupanja. Već pripremni postupak, a pogotovo rasprava pred sudom, sadrže značajne elemente tretmana. Kada javni tužilac primijeni načelo oportuniteta (čl. 436 ZKP) i nakon razgovora s maloljetnikom odbaci krivičnu prijavu, pa nakon toga maloljetnik prekine sa svojim antisocijalnim vladanjem — onda je cilj tretmana postignut već u pripremnom postupku. Ako je primjena načela oportuniteta bila neadekvatna, pa je došlo do nastavljanja antidruštvene ili delinkventne aktivnosti, onda je cilj tretmana u tom konkretnom slučaju promašen. Ako znamo da se primjenom načela oportuniteta (čl. 436 i 453 ZKP) rješava u Jugoslaviji oko 20 posto svih slučajeva maloljetnih delinkvenata — jasno je da i od pravilnosti te odluke ovisi uspjeh ograničavanja maloljetničke delinkvencije. Ako imamo u vidu da sudovi pri izricanju odgojnih i odgojno-popravnih mjera u 79,7 posto slučajeva izriču izvanzavodske mjere — notorno je da i od uspjeha izvanzavodskog tretmana ovisi uspjeh u suzbijanju maloljetničke delinkvencije. Ne ulazeći na tom mjestu i tom prilikom u razmatranje kaznene politike prema maloljetnicima, valja imati stalno pred očima da tek svaki peti maloljetni delinkvent biva tretiran u ustanovama. Tako dolazimo do prvog vrlo značajnog zaključka, a taj je da uspjeh ili neuspjeh tretmana na prvom mjestu ovisi od pravilnog izbora mjere, tj. od okolnosti da li je ili nije u konkretnom slučaju i s obzirom na ličnost maloljetnika izrečena adekvatna mjera. Kako pravilan izbor mjere ovisi od potpunosti poznavanja svih okolnosti slučaja i stručnog i potpunog upoz-

navanja ličnosti maloljetnika — razumljivo je zašto stručna, timska i organizirana opservacija maloljetnika ima često presudno značenje za uspjeh tretmana.

Daljnji uvjet za uspjeh tretmana postojanje je realnih mogućnosti da se primijeni ona mjera koja je u konkretnom slučaju adekvatna. Da bi se taj zahtjev mogao realizirati, treba da postoji dovoljan broj ustanova različitog tipa (u smislu propisanog sistema zavodskih mjera) u koje je moguće uputiti maloljetnika. Ako se sud pri izricanju mjere ne može rukovoditi stručnim mišljenjem o adekvatnosti mjere nego objektivnim okolnostima da li postoji ili ne postoji odgovarajuća zakonom propisana ustanova; ili da li postojeća ustanova, s obzirom na svoj kapacitet, može ili ne može primiti određenog maloljetnika; ili da li su osigurana financijska sredstva za provođenje adekvatne mjere (i još nekoliko ili) onda je od našeg sistema tretmana kao sistema ostalo vrlo malo. To u dobroj mjeri objašnjava naše neuspjehe, koje ne bi trebalo pripisivati samo slabostima ustanove u koju je maloljetnik upućen, jer je od početka bilo jasno da se radi o izboru mjere prema nuždi, a ne prema usvojenim naučnim principima.

Sada tek dolaze subjektivne i objektivne slabosti u organizaciji i provođenju zavodskog tretmana, o čemu će biti riječi u drugim referatima.

No, prema usvojenim naučnim i praktičnim saznanjima, zavodski se tretman ne završava otpuštanjem iz zavoda. Na otpuštanje iz zavoda nastavlja se završna faza tretmana — naknadno staranje o otpuštenim maloljetnicima. I za tu fazu postupanja postoje zakonske odredbe koje možemo smatrati naprednima i adekvatnima. Ta faza tretmana ima jednu bitnu slabost — a ta je da nisu stvoreni objektivni uvjeti za njezinu realizaciju.

Neka mi ne bude zamjereno da na ovom mjestu, i ne bez gorčine, postavim cijelom našem društvu pitanje — dokle ćemo donositi napredne zakone ne vodeći računa o mogućnostima njihove realizacije, te na taj način ozbiljno kompromitirati načelo zakonitosti?

Efikasnost tretmana, shvaćenog u užem smislu kao zavodskog tretmana, u bitnoj mjeri ovisi o pravilnom izboru mjere, postojanju potrebnog sistema ustanova i organiziranosti naknadnog staranja. Prema tome nije moguće pojačati efikasnost zavodskog tretmana bez istovremenog otklanjanja slabosti u izboru mjera i naknadnom staranju.

Orijentacija nekih ustanova socijalnog staranja — o čemu će biti opširno riječi u daljnjoj diskusiji — da u sklopu svojih ustanova riješe i pi-

Društveno značenje i težina pojave odgojne zapuštenosti i ponašanja kod djece

tanje prethodne stručne opservacije i privremenog smještaja i zaposlenja nakon otpuštanja iz zavoda, valja pozdraviti kao istinski i progresivni napor koji će pridonijeti ograničavanju maloljetničke delinkvencije.

5. Klasifikacija delinkvenata i ustanova

Primjena načela individualizacije u izricanju sankcija i postupanju — kao suvremenog i progresivnog načela kaznene politike, kao i analize efikasnosti u zavodskom tretiranju, dovele su do opće usvojenog zahtjeva da se prema osobinama ličnosti, okolnostima djela i uvjetima sredine vrši klasifikacija delinkvenata. Na tu se klasifikaciju naslanja vertikalna i horizontalna klasifikacija ustanova.

Problemima klasifikacije na nacionalnom i internacionalnom planu posvećena je velika pažnja. I ovdje valja posebno istaći napore Pododsječka za društvenu zaštitu Ekonomsko socijalnog savjeta OUN. Kao kriteriji za klasifikaciju delinkvenata ističu se:

— spol (diskusije o jedinstvenim ustanovama za muške i ženske maloljetne delinkvente još traju. Ocjena iskustava u OPD Kruševac je kontradiktorna. Sistematsko ispitivanje tih iskustava još nije izvršeno);

— dob;

— zdravstveno stanje (fizičko i psihičko);

— sposobnost za rad;

— mogućnosti i potreba stručnog osposobljavanja;

— vrsta sankcije;

— opseg potrebnih mjera sigurnosti (otvorene — poluotvorene i zatvorene ustanove);

— prvoprestupnici — recidivisti — profesionalci — asocijalni;

— podesnost za popravljanje;

— teži oblici psihopatije;

— potreba društvene zaštite od asocijalnih i opasnih delinkvenata nakon izvršene sankcije.

Svaki od tih kriterija ima i veći ili manji broj dopunskih kriterija, a u pojedinim zemljama pojedinim se kriterijima daje različito značenje. Sve više prevladava mišljenje da vrsta sankcije, iako u određenoj mjeri odražava princip individualizacije, ne može biti isključivi kriterij. Ne treba izgubiti iz vida da se utvrđivanje kriterija za klasifikaciju delinkvenata ne može vršiti izolirano od stanja, intenziteta, strukture i dinamike delinkvencije, s jedne strane, i egzaktnijih saznanja o osobinama ličnosti de-

linkvenata, s druge strane. To praktički znači da utvrđivanju klasifikacije delinkvenata i ustanova treba da prethodi šire naučno ispitivanje fenomena delinkvencije.

Zašto dotičem to pitanje (čija bi razrada zahtijevala posebnu studiju)?

Mi danas raspravljamo o zavodskom tretmanu. Ta se rasprava nužno kreće u granicama naših uvjeta, uz ozbiljan napor da se prebrode najizrazitije slabosti. Jedan od mogućih putova u sadašnjim nepovoljnim uvjetima jesu u praksi verificirana nastojanja da se unutar jedne ustanove organiziraju uvjeti za provođenje različitih tretmana. I pored izvjesnih slabosti takvog sistema, on predstavlja progres i treba ga podržavati i razvijati. Zasluga je u prvom redu praktičara da se pošlo tim putem. Međutim, treba biti svjestan da takvo rješenje ima svoje granice. Postoje takve kategorije delinkvenata za čiji je tretman neophodna specijalizirana ustanova. Na formiranju takvih ustanova treba insistirati, jer polovična rješenja mogu omesti ozbiljnije napore i odlučnost u zahtjevima za osnivanje adekvatne ustanove.

6. Riječ dvije o centralizaciji i decentralizaciji ustanova

Usvojeni sistem decentralizacije vlasti, uz sistematsko razvijanje načela samoupravljanja, otvara izvjesne probleme u sistemu organizacije potrebnih ustanova. Aplikacija političkog principa, da je osnovna društveno-politička zajednica općina, vodi pokušajima da se u njenim teritorijalnim granicama pokušavaju riješiti složeni problemi organizacije ustanova. Iste negativne posljedice ima i činjenica da pretežan broj društveno-političkih zajednica ističe da uslijed malog područja i broja stanovnika, ekonomske razvijenosti i finansijskih mogućnosti, a naročito malog broja slučajeva u kojima je potreban zavodski tretman, ne mogu osnivati svoje zavode, dok bi zahtjev da osnuju potreban sistem zavoda bio apsurdan. Prihvaćajući logiku takvog rezoniranja ne može se prihvatiti da im ona služi da se potpuno pasiviziraju i očekuju da netko drugi za njih riješi njihove probleme. Daljnja konzekvenca takvog stava jeste da se postojeća skromna finansijska sredstva planirana u tu svrhu troše za druge potrebe.

Postavlja se pitanje: gdje su rješenja i kako uskladiti takve kontradiktorne stavove?

a) Princip decentralizacije, s pozivom na ustavno načelo decentralizacije političke vlasti, ima na tom području svoj korektiv u principu integracije i koncentracije istorodnih i istovrsnih stručnih zadataka op-

ćedruštvenog značenja. Isto tako — kao što bi bilo apsurdno da s v a k a općina ima svoje sveučilište, svoje klinike, svoje industrijske kombinete, isključivo svoje energetske izvore itd. — isto je tako apsurdno da svaka općina osniva sistem svojih zavoda za tretiranje maloljetnih delinkvenata. Razumljivo je da svaka društveno-politička zajednica ima svoje potrebe i interes da maloljetnim delinkventima sa svoga područja osigurava najadekvatniji zavodski tretman — ali je paradoksalno da to mora biti baš u vlastitim ustanovama. Prema tome politički je sistem decentralizacije, u odnosu na osnivanje ustanova, determiniran opsegom i karakterom potreba i realnim stručnim i materijalnim mogućnostima.

b) Zavodski tretman u suvremenim uvjetima i prema aktuelnim potrebama izrastao je u visokospecijalizirani sistem karakteriziran obiljem oblika, posebnom timskom organizacijom u provođenju tretmana, potrebom za raznovrsnim visokokvalificiranim i specijaliziranim kadrovima, mogućnostima za raznovrsni proizvodni rad, opće i stručni društveni život omladine, itd. Takav nivo zavodskog tretmana moguće je postići samo takvim sistemom ustanova koji vodi računa o broju slučajeva, stupnju potrebne specijalizacije i realnim potrebama determiniranih aktuelnih karakteristika maloljetničke delinkvencije i delinkvenata. To praktično znači da ustanove treba osnivati na općejugoslavenskom nivou — republičkom nivou i međuopćinskom nivou. Takva bi mreža ustanova najbolje odgovarala našim potrebama i mogućnostima. S obzirom na potreban broj ustanova, takav bi se sistem njihove organizacije dao grafički prikazati kao piramida čiju bazu čine najbrojnije međuopćinske ustanove.

c) Okolnost da postoje ustanove na različitom nivou, različite specijalizacije te istovrsne ustanove na raznim područjima — otvara se pitanje uključivanja tih samoupravnih ustanova u jedinstveni sistem. Za sadašnju je praksu karakteristično da te ustanove djeluju i žive bez dovoljno međusobne povezanosti, bez šireg korištenja posebnih mogućnosti koje ima pojedina ustanova, s opravdanim ali i neopravdanim tendencijama autarhije, itd.

Stoga smatram da bi bilo neophodno da se povezivanje tih pojedinačnih ustanova u sistem ustanova (bez obzira tko su osnivači i u čijoj nadležnosti djeluju) ostvari organizacijom posebnog stručnog kolegijalnog organa. Organizacione forme toga tijela i njegovu nadležnost treba utvrditi nakon svestrane diskusije i stručnog razmatranja.

Dr Tomislav Marković, Zagreb

SOCIAL IMPORTANCE AND GRAVITY OF THE PHENOMENON OF EDUCATIONAL NEGLECT AND DELINQUENT BEHAVIOUR IN CHILDREN AND YOUTH

SUMMARY

The social importance of juvenile delinquency is connected with the importance of youth as a biological, economic, national and military basis of a nation. The importance of suppressing and limiting juvenile delinquency should also be considered from the point of view of criminal policy and treatment as well as that of the negative influence of juvenile delinquents upon the rest of youth and citizens. The gravity of juvenile delinquency is documented by some indicators that call attention to the fact that this problem is growing more grave and more serious.

The social aspect of juvenile delinquency manifests itself also in the relationship of state and social repression and prevention. Since experience and research in other countries of the world and in our country have shown that the exclusively state repression is inefficient and unsatisfactory, a wider engagement of social forces on this problem is necessary. But those social forces, that are necessary, should be planned and organized, and under present conditions can only be complementary and auxiliary. They cannot exempt the socio-political communities from their duties prescribed by law in creating the necessary conditions for the prevention and limitation of juvenile delinquency, and in particular from a successful realization of an institutional treatment.

As institutional treatment represents only one part of the complete treatment i. e. a series of stages of a single unique system of procedure, the efficiency of the complete treatment, therefore, should not be judged by the failures of institutional treatment. The preliminary procedure, the quality of professional introduction to the personality and all the circumstances of its life, a correct choice of educational measures, the factual possibilities for its fulfillment etc. represent a series of circumstances for the efficiency educational measures.

A system of institutions for institutional treatment made according to definite scientific criteria would make an institutional treatment more successful, to which organized welfare-work should be added as an essen-

tial part of the complete treatment. Such a system should and could be built on the principle of integration and concentration of related and professional tasks of general social importance of the same kind and on a Yugoslav, Republic and intercommunal level in general, that would only improve an adequate institutional treatment that the communes — as socio-political communities — should guarantee educationally neglected children and youth and juvenile delinquents on their territories.